

Számvetés

Az Altern-csoport: kik vagyunk, és mi a célunk?*

Az alábbi írás kutatócsoportunk bemutatkozása és eddigi tevékenységének rövid áttekintése. Célunk hiteles és követhető magatartási minta felmutatása, továbbá a remény megerősítése az emberekben: van más lehetőség is, mint a kudarcot valló szocializmus után egyedül porondon maradt globális kapitalizmusba való feltétlen beolvadás. Létezik alternatíva, de ennek megvalósításához ki kell szakadnunk eddigi kétpólusú (szocializmus–kapitalizmus) világunkból, s egy teljesen új útnak kell nekivágnunk. Ebben a vállalkozásban szeretne útítársként – s ha szükséges, idegenvezetőként – az érdekeltek mellé szegődni az Altern-csoport.

Jelenségek, amelyek mellett nem mehetünk el közömbösen...

Akinek sikerül a növekvő információáradat kritikusabb vizsgálata (az ehhez szükséges nyugodt gondolkodásra modern korunk, sajnos, kevés lehetőséget kínál), annak előbb-utóbb úgy tetszhet, hogy Földünkön egymást alig érintő, párhuzamos valóságok léteznek. Az egyik oldalt szemlélve a fejlődő országokban 1960 és 1993 között a várható élettartam 46-ról 62 évre emelkedett, s a csecsemőhalandóság a felére esett vissza. Ugyanitt 1970 és 1993 között az írni-olvasni tudók aránya 43%-ról 61%-ra emelkedett, s a Föld lakosságának 70%-a jut egészséges ivóvízhez, míg harminc évvel ezelőtt ez az arány csupán 36% volt (World Development Statistics [1998]). A javulást jelző fenti mutatók mellett vég nélkül növekedő bruttó hazai termékek (GDP-k), tőzsdeindexek és kereskedelmi mutatók is ámulatba ejtenek, s növekedésük további erőltetését egy szűk társadalmi réteg – amúgy mindenki számára beigért – pazar életstílusa még csábítóbbá teszi. Ám mielőtt fenntartások nélkül tekintenénk vágyakozón erre a világra, vizsgáljunk meg egy másikat is! Érdemes feltenni a kérdést: ha minden ilyen sikeres és virágzó, akkor mi az oka az alábbi jelenségeknek, és miért hallgatnak ezekről a sikerpropagandák?

A globális szolidaritás hiánya. Naponta megközelítőleg 34 000 – azaz percenként 24 – öt év alatti gyermek hal meg éhínség vagy megelőzhető, gyógyítható betegség következtében (World Development Statistics [1998]). Ez azt jelenti, hogy ezen írás elolvasása alatt körülbelül 800 gyermek hal meg úgy a Földön, hogy közben az országok összességében elegendő élelmiszert termelnek, s az orvostudomány képes lenne ezen életek megmentésére.

* Az írás az Altern-csoport tagjainak, Baranyi Árpádnak, Dabóczi Kálmánnak, Kindler Józsefnek és Kocsis Tamásnak a közreműködésével született, s tartalmával mindannyian egyetértének. A munka nagymértékben támaszkodik Dabóczi Kálmán *Konstruktív növekedéskritika* című PhD-értekezésének vonatkozó részeire.

Döbbenetes jövedelmi polarizáltság. Jelenleg majdnem másfél milliárd – azaz minden negyedik – ember él kevesebb mint napi egy dollárból, minden második ember pedig kevesebb mint napi 2 dollárból gazdálkodhat (World Development Statistics [1998]). A Világbank és a Nemzetközi Valutaalap univerzálisnak látszó gazdaságfejlesztési „mentőcsomagja”, amelyet a „fejlődő” és kevésbé „fejlett” országok megsegítésére dolgoztak ki, valójában a nagyvállalatok mozgásterének bővülését és a tőke szabad mozgását szolgálja, azt állítva, hogy csak így emelkedhet a helyi lakosság életszínvonalra. Ám a jövedelmi különbségek fokozódása a „fejlett” országokra is jellemző.¹

A reálgazdaság és a pénzügyi szféra kapcsolatának megváltozása. A pénzügyi szféra jobbra már nem a vállalatok hatékonyabb működését szolgálja, hanem fordítva: maga alá gyűrte a reálgazdaságot, s a döntéshozók – tekintet nélkül az érintettek sorsára – kizárólag rövid távú pénzügyi megfontolások alapján adnak-vesznek vállalatokat. Ez a gyakorlat nem veszi figyelembe a nemzetek és a kisebb vállalatok érdekeit. A cégek kiszolgáltatottakká váltak a tulajdonosoknak (akik gyakran befektetési és nyugdíjalapok képeben jelennek meg) és a hitelezőknek. A nyereség és a részvényárfolyam növelése érdekében a tulajdonosok egyre agresszívebben gyakorolnak nyomást a vállalatvezetésre (vö. Korten [1998]). A vállalatvezetők vagy eleget tesznek ennek az elvárásnak, vagy búcsút mondhathatnak állásuknak. Választási dilemmájuk kegyetlenül hangzik: „Ölj, vagy téged ölnek meg!” (vö. Petrella [1997]).

A pénzügyi piacok túlzott befolyása. Az információs technológia fejlődése pillanatok alatt átrendezte a nemzetközi pénzügyi piacok egész világát, s a globális pénzügyi rendszer – különösen a tőzsde – világméretű piramisjátékká alakult át, ahol az árfolyamoknak egyre kevesebb közük van a reálgazdaság eseményeihez és a vállalatok valódi teljesítményéhez. A devizaszpekulánsok (általában hitelekből finanszírozott fedezeti alapokon keresztül) nemzetállamok fizetőeszközeinek árfolyamát képesek megváltoztatni érdekeiknek megfelelően. A központi bankok rendelkezésére álló intervenciók tőkeállomány, amely többek között a spekuláció hatását hivatott enyhíteni, csak töredéke a spekulánsok által elérhetőnek. A tőzsdei mutatók –

¹ Az Egyesült Államokban 1989-ben 66 milliárdost tartottak számon, miközben 31,4 millió ember élt a szegénységi küszöb alatt. Tíz évvel később már 268-an tudhattak dollármilliárdnyi vagyont magukénak, ám a létminimum alatt élők száma 34,5 millióra emelkedett. Míg 1960-ban az Egyesült Államokban a vállalatvezetők az alkalmazottaknál átlagosan 41-szer magasabb fizetést kaptak, addig ez az arány 1998-ra már 419-szeresre, míg 2000-re valószínűleg 600-szorosra változik (Collins–Hartman–Sklar [1999]). Az Egyesült Államokban 1979 és 1995 között a családok 60%-ának romlott az anyagi helyzete, további 20%-nak 5%-kal javult, míg a leggazdagabb 1% jövedelme 80%-kal növekedett. Az Egyesült Államok lakosságának alsó 90%-a az összvagyon 51%-val rendelkezett 1976-ban. Ez az arány 1995-re 29%-ra csökkent. A leggazdagabb 1% ugyanebben az időszakban 19%-ról 40%-ra növelte részesedését (United for a Fair Economy [é. n.]).

részben a spekulatív tranzakciók miatt is – alkalmatlanok a gazdaság valós állapotának érzékeltetésére (Martin–Schumann [1998], 61–125. o.; Hellyer [1998], 102–105. o.).

A gazdasági hatalom társadalmi kontrolljának csökkenése. A demokrácia oltalmazó bástyái mögött a nagyvállalatok működése – gazdasági erejük ma már a nemzetállamokéval vetekszik – a tervutasítás és a gazdasági diktatúra újraéledését vetíti elénk, hiszen ezek a szervezetek gyakorlatilag parancsuralmi elven működnek. Nem lehet a demokrácia csúcsaként említeni a Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organisation, WTO) igazságszolgáltatói gyakorlatát sem, amelynek során a demokratikus elvek globális érvényesülése veszélybe kerül. Ha a tagországok közt vita támad, akkor a világszervezet háromfős bizottsága hoz ítéletet, s a bizonyítás adott esetben a „vádlottat” (alperest) terheli. A fellebbezési lehetőség igen korlátozott, s a döntés bármely nemzeti törvény megváltoztatásának kényszerét kimondhatja, ha az – a szervezet szerint – korlátozza a szabad kereskedelmet.

A kormányzatok mozgásterének szűkítése. Az országokat ma már egymás ellen „pályáztatják” a transznacionális vállalatok (például ki ad hosszabb adómentességet), sőt, akár újabb kedvezményeket is kicsikarhatnak telephelybezárással (azaz munkahelyek megszüntetésével) fenyegetőzve. A kormányzatok ellentmondásos helyzetbe kerülnek: valós hatalmukat és önállóságukat feláldozzák a globalizáció oltárán, miközben a – részint ebből fakadó – következmények orvoslására egyre kevesebb eszköz áll a rendelkezésükre.

A „vállalati jólét” és a társadalmi jólét különválása. A bruttó hazai termék (GDP) – módszertani és szemléletbeli problémák miatt – nem jóléti mutató (vö. Cobb–Halstead–Rowe [1997]), s megdőlni látszik az a tétel is, miszerint „ha a vállalatoknak jól megy, akkor a társadalomnak is”. A közteherviselésből a vállalati szféra visszavonul,² s a befolyásos vállalatok adókedvezményeket csikarhatnak ki a helyi kormányokból és az önkormányzatokból, valamint infrastruktúrát építtethetnek ki közpénzen. Bevált gyakorlat ma már, hogy a globálissá váló vállalatok, pénzüintézetek és biztosítók a világ törpeállamaiban kialakult adóparadicsomokba menekítik adóköteles jövedelmük egy részét.³

² Például az Egyesült Államokban a második világháború óta a vállalati szféra szövetségi adókhöz való hozzájárulása 33%-ról 10%-ra csökkent, míg a magánszemélyek a korábbi 43% helyett jelenleg az adók 76%-át kénytelenek viselni (United for a Fair Economy [é. n.]). Hasonló jelenség figyelhető meg Németországban is: a vállalati adók részaránya 35%-ról 11%-ra csökkent, míg a személyi jövedelemadók részesedése 13%-ról 35%-ra emelkedett 1960 és 1995 között (Reuter [1998], 49. o.).

³ A Kajmán-szigetek területe 14 km², lakosainak száma 14 000 fő, a bejegyzett bankok száma 500, s megtalálható itt – többek között – a tíz legnagyobb német pénzüintézet is. De nem ez az egyetlen off shore paradicsom. A csaknem száz ilyen hely közé tartozik

A növekedésorientált gazdaságpolitikák bukása. Az ENSZ éves jelentése az emberi fejlődésről (Human Development Report) megállapítja, hogy „*nincs automatikus kapcsolat a gazdasági növekedés és az emberi fejlődés között*” (United Nations Development Program [1996]). A dokumentum 1996-ban tényként hozta a világ tudomására, hogy a „*gazdasági növekedés eszméje a világ lakosságának egynegyede számára már nyilvánvalóan megbukott*”, továbbá hogy „*nyolcvankilenc ország gazdaságilag rosszabb helyzetben van, mint tíz évvel ezelőtt, a vagyonosok és a nincstelenek között globális polarizáltságot eredményezve*”.

A gazdaság és az erkölcs szétválasztása. Nézetünk szerint ez az a legfontosabb ok, amely alapjaiban felelős a felvázolt folyamatok beindulásáért és a jelenlegi helyzetért. A gazdasági életet magyarázni és irányítani hivatott elméletek, illetve az elmélet alkalmazói szinte teljesen függetlenítették a közgazdaságtant és az üzleti szektort az erkölcsi megfontolásoktól. Olyan tételeket hirdetnek, miszerint a magánbűnök (önzés) és az egyéni anyagi előnyök hajszolása a társadalom *javát* szolgálja. Tudathasadásos állapot jött létre, amelyet az üzleti élet számos szereplője is megszenved, hiszen a magánéletben vallott értékek többnyire nem ültethetők át a gazdasági életbe, mert „nem jövedelmezők”. Kimondható, hogy a közgazdaságtan alapvető hibát követett el akkor, amikor – a gazdasági és az erkölcsi megfontolások szétválasztásával – kizárólag a materiális jólét növelését tűzte zászlajára a jóval általánosabb közjó szolgálata helyett.⁴

Liechtenstein, Luxemburg, Szingapúr vagy a Karib-szigetek is (Martin-Schumann [1998], 13.o.). Az *Economist* folyóirat szerint ilyen adóparadicsomokban könnyelik el az amerikai multinacionális vállalatok nettó nyereségének 31%-át. Németországban nagy botrányt okozott, amikor a *Siemens* elektrotechnikai konzern 2,1 milliárd márkás, illetve a *Commerzbank* 1,4 milliárd márkás nyereségéből csupán 100–100 millió márkát fizetett be a német államkincstárba, teljesen törvényes keretek közt (Martin-Schumann [1998], 89–91. és 273–274. o.). Egy angliai vállalatóriás, a Rupert Murdoch's News Corporation 1987 óta 2,3 milliárd amerikai dollárnak megfelelő profitra tett szert, ám e jövedelem után egyáltalán nem fizetett nyereségadó a szigetországban (Bishop [2000], 3–4. o.)

⁴ A közjó „*a társadalom közös java, a társas élet ama feltételeinek összessége, amelyeknek segítségével az emberek a maguk tökéletességét teljesebben és könnyebben elérhetik*”. (Dignitatis Humanae #6) A közjó három lényeges eleme: (1) a személy tisztelete, (2) a helyes társadalmi rend kialakítása (anyagi és lelki javak gyarapítása) és (3) a társadalmi béke (külső, belső) megteremtése. A közjó kettős – anyagi és szellemi – vetületét fontos hangsúlyozni. Eszerint „*a közjó az egész emberhez tartozik, azaz mind testi, mind lelki szükségleteihez. Ebből következik, hogy az állam vezetői ezt a jót alkalmas úton és fokozatosan törekedjenek elérni: úgy tudniillik, hogy tartsák meg a dolgok helyes sorrendjét, és a testi javakkal egyidejűleg a polgáraik lelkével is törődjenek*”. (Pacem in Terris #57; a vatikáni dokumentumok magyar fordításáért lásd Tomka-Goják [é. n.] és Cserhádi-Fábián [é. n.]).

Az Altern-csoport alapítása és ismertetőjegyei

Az Altern-csoport alapítói⁵ 1996 decemberében találtak egymásra. Világnézeti meggyőződésükből és erkölcsi hozzáállásukból következően teljesen elfogadhatatlan volt számukra a fentiekben vázolt kép, s úgy érezték, hogy emellett nem mehetnek el szó nélkül. Más utat keresnek, mert a globálisan kirajzolódó jövőkép nem egyeztethető össze az ember méltóságával. E tevékenység értelemszerűen vezet a közgazdaságtan és a közgazdászok szerepének, felelősségének felülvizsgálatára.

A megújulást (paradigmaváltást) egy adott tudományterületen általában az azonos értékeket valló emberek kis csoportja (iskolája) indította be. Az ilyen jellegű változások rendszerint rendkívül időigényesek, mert a rögzült, nem helytálló nézetek és tételek leváltása, illetve az értékesebbek, megfélelőbbek rögzülése között hosszú – néha évtizedekben mérhető – idő telik el. E meglehetősen lassú változás elősegítése érdekében kutatócsoportot alapítottunk a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem *Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszékén*. Egyetértettünk abban, hogy az örök érvényűnek vélt előfeltevésekre épülő „főáramú” rendszerekkel gyökeresen szakító szellemi áramlat egyesült erővel (viribus unitis) hatékonyabban képviselhető. A jelenleg uralkodótól eltérő szellemiségre és az alternatívák lehetőségére utalva választottuk az Altern-csoport nevet.⁶

Célunk a gazdasági elmélet és gyakorlat kifejezetten alternatív szempontú kritikai vizsgálata. Ebben a tevékenységbe tartozik (1) a világgazdasági folyamatokban való tisztánlátás előmozdítása, rámutatva a társadalmak egészséges fejlődését gátló jelenségekre és ezek okaira, (2) az európai kultúrkör kétezere éves hagyománya és üzenete alapján a figyelem ráirányítása az egyre inkább feledésbe merülő szociális, kulturális és morális értékek meghatározó fontosságára, valamint (3) társadalometikai (erkölcsi) elvek világos megfogalmazása, amelyek hozzásegíthetik a gazdaságot ahhoz, hogy emberhez méltó(bb) életfeltételek kialakulását segítse, s működése a közjót szolgálja.

Csoportunk nehezen illeszthető be a napjainkat típusosan jellemző kutatócsoportok, műhelyek sablonjába, s e megállapítás igazságát az alábbi ismertetőjegyek alighanem igazolják.

(1) Kikristályosodott értékrend alapján keressük az igazságot, azaz témaválasztásunkat és kutatásunkat nem befolyásolja, hogy az adott tevékenység támogatására van-e valamilyen pénzügyi forrás.

⁵ Dr. *Kindler József* (a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem professzora, ma már professzor emeritusa), *Baranyi Árpád*, *Dabóczi Kálmán* és *Kocsis Tamás* (gazdálkodástani PhD-hallgatók).

⁶ Az *altern* név tehát kettős értelmet takar. Egyrészt a kritikai (alternatív) gondolkodásmódra utal, másrészt jelzi a gazdasági és a társadalmi problémák kezelésére javasolt irányelveknek a főáramú közgazdaságtantól eltérő jellegét.

(2) Kutatásaink középpontjában az ember áll, s feltétlen elsőbbséget élvez a módszerekkel és a társadalmi/gazdasági rendszerekkel szemben. Ez azt jelenti, hogy nem tulajdonítunk a *szükségesnél nagyobb* jelentőséget a közgazdaságtant uraló, jellemzően kvantitatív (azaz számszerűsítést megkövetelő) módszertannak, amely gyakran lényegi kérdéseket fed el.

(3) A rendszerelmélet elvének megfelelően az általánosabb és mélyebb problémáktól haladunk a specifikusabbak felé. Vizsgálatunk módszere rendszerszemléletet és globalitást tükröz, mert a gazdasági szereplők viszonyát, egymásra hatását és belső szabályszerűségeit tanulmányozza, figyelembe véve a világgazdasági összefüggéseket is. Kutatásainkban a rövid távú helyett a hosszú távú szemlélet érvényesítésére törekszünk (például ember és természeti környezet viszonya).

(4) Tüneti kezelés helyett a problémák gyökeréig próbálunk „leásni”, még ha az eközben feltett kérdések idegenek is a jelenlegi gondolkodásmódtól, eszméktől. Nézetünk szerint a kutatási kérdések fontossági sorrendje nem cserélhető fel, azaz például egy süllyedő vitorlás hajón nem érdemes a vitorlavarrási technikákról vitatkozni.

(5) Értékközpontú közgazdaságtan (társadalomtudomány) művelésére törekszünk. Nem térünk ki az erkölcsi állásfoglalás elől, sőt, másokat is erre buzdítunk. Csak így szembesülhetünk legmélyebb emberi meggyőződésainkkel, azok következményeivel, s így juthatunk el a problémák gyökeréhez.

(6) A versengés és az egyéni érvényesülés helyett a tagjaink közötti feltétlen szolidaritásra és együttműködésre építünk. Az elvi megfontolásokon túl fontosnak tartjuk a hiteles és rendezett magánéletet, valamint a magas szakmai és erkölcsi követelményeknek való megfelelést.

Eddigi működésünk és közéletbeli fogadtatásunk számos tanulsággal szolgált. A félreértések elkerülése érdekében szükségesnek tartjuk, hogy leszögezzük az alábbiakat.

(1) Csoportunk nem azért jött létre, hogy a jelenlegi rendszer és gondolkodásmód pusztá kritizálójá és tagadója legyen. Az uralkodó megközelítésmódtól radikálisan eltérő alapokon építkezve tesszük le a voksunkat valami mellett (lásd később), s emiatt értelemszerűen mondunk nemet minden más megoldásra és nézetre, amely nem egyeztethető össze ezzel. Röviden: kritikai irányultságunk a valami más melletti elkötelezettség következménye, nem pedig öncél. Emellett minden olyan együttműködésre nyitottak vagyunk, amely alapértékeinkkel összeegyeztethető.

(2) Társadalomszervezési irányultságunk nem helyezhető el a kapitalizmus–szocializmus végpontokkal jellemezhető skálán. Ugyanakkor a jelenlegi globális kapitalizmus ideológiai hátterét alkotó főáramú (mainstream) közgazdaságtant illető kritikánk nem jelenti magának a piaci *mechanizmusnak* az elvetését.

(3) Mivel az általunk vallott elvek konkrét társadalompolitikai lépések megfogalmazásához is támpontul szolgálhatnak, tevékenységünknek politikai vetülete is van. E tartalom megítélésére azonban nem alkalmasak a hagyományos jobboldali–baloldali kategóriák.⁷ Kérdésfelvetésünk és kutatási irányultságunk teljesen más dimenzióban mozog (lásd vezérelveinket).

(4) Nem kötődünk semmilyen politikai párthoz, s nem kívánunk semmilyen kormányzat kiszolgáló háttérműhelyévé válni.

(5) Nem vagyunk egyházi szervezet, noha határozottan ragaszkodunk bizonyos erkölcsi elvekhez. Az utóbbi ok miatt szoros kapcsolatot próbálunk kialakítani a történelmi egyházakkal.

(6) Sem a közéletben, sem az akadémiai életben nem célunk valamiféle „hatalomátvétel” vagy „pozícióba kerülés”. A csoport számára ennél fontosabb az a reménybeli katalizátorszerep, amely elősegítheti az emberek belső átalakulását és szemléletváltását.

Vezérelvek

Csoportunk képességeit messze meghaladja, hogy a korunkat gyötrő valamennyi problémára kész megoldással hozakodjon elő, ám a közös gondolkodáshoz és cselekvéshez mindenképpen hozzá szeretnénk járulni. A cselekvést azonban megelőzi a gondolkodás legfontosabb alapelveinek rögzítése, amelyek kiindulópontul szolgálnak, és amelyekhez időről időre vissza lehet kanyarodni a párbeszéd és a közös gondolkodás során. Üzenetként is szolgáló vezérelveink az alábbi, egymáshoz szorosan kapcsolódó tételekben fogalmazhatók meg.⁸

(1) *A megismert igazság kötelez.* Az értékek felismerése után kötelességünk azokat gondolkodásunkba építeni, illetve kutatásaink irányultságát (szellemiségét) összhangba hozni velük. Törekednünk kell arra, hogy felismeréseinket saját életpéldánk is visszatükrözze.

(2) *Nincs „legjobb és örök” társadalmi-gazdasági berendezkedés.* E berendezkedések hosszú távú fennmaradására nincs történelmi garancia. Mind a társadalmi, mind a gazdasági berendezkedésnek folyamatosan kell fejlődnie az adott kor erkölcsi, kulturális és materiális viszonyaival párhuzamosan, kritikusan reagálva a társadalom tagjainak igényeire és az ebből fakadó kihívásokra.

(3) *Nincs értékmentes tudomány.* Még ha egy elmélet értékítéleteit nem is mondják ki nyíltan, előfeltevéseiből (premisszáiból) kiolvashatók ezek. Minden esetben rá kell kérdezni arra, hogy egy-egy elmélet mögött milyen

⁷ Amikor a szubszidiaritás elve alapján a helyi, nemzeti közösségek önszerveződésének fontosságát emeljük ki, akkor gyakran „jobbos, nacionalista” jelzőkkel illetnek bennünket. A kiszolgáltatottak és a szegények melletti elkötelezettség miatt pedig gyakran „balos, marxista” képzetekre asszociálnak a nézeteinket nem teljes mértékben ismerők.

⁸ A tételek között nincs abszolút sorrend, ezek együttes érvényre juttatására, illetve figyelembevételére van szükség.

megfontolások állnak, illetve az elmélet mely értékek figyelembevételéről feledkezett meg.

(4) *A gazdaság van az emberért, nem pedig fordítva.* A gazdaság és a társadalom világának kihívásaira adott válaszok elsődleges célja az anyagi és nem anyagi szükségletekkel egyaránt rendelkező ember fejlődésének szolgálata. Nem alacsonyítható le az ember a gazdasági célok megvalósításának eszközévé, mintegy erőforrássá, mert ez ellentétes az emberi méltósággal.

(5) *A gazdasági törvényszerűségek az emberek viselkedése alapján alakulnak ki, így megváltoztathatók.* A közgazdaságtan által megfigyelt statisztikai gyakoriságok és szabályszerűségek nem természeti törvények. A történelmi események – illetve a különféle gazdasági-társadalmi berendezkedések – emberek szabad döntései révén alakulnak, így a változás iránti igény nem semlegesíthető gazdasági vagy társadalmi szükségszerűségre (determinizmusra) való hivatkozással.

(6) *Az állam elsődleges feladata a közjó elősegítése.*⁹ Egy ország vezetőinek figyelmét és energiáját nem köthetik le túlzottan a gazdasági aktivitás fokozására tett erőfeszítések, mert az egészséges gazdasági élet a közjó megteremtésének csupáncsak egyik feltétele. A politikai élet szereplőinek elsődleges feladata, hogy hatalmukkal a társadalom egészének érdekét szolgálják, ne pedig szűk gazdasági érdekcsoportokét. E hivatás betöltéséhez arra van szükség, hogy a világon továbbra is fennmaradjon a nemzetállamok szerepe, s ezt ne nagyvállalatok vegyék át. A nemzeti-helyi érdekeknek elsőbbséget kell kapniuk a globális nagyvállalati érdekekkel szemben.

(7) *Érvényesíteni kell a szubszidiaritás elvét.* A társadalom minden szintjén (helyi, állami, globális) tekintettel kell lenni az alacsonyabb szintű közösségek önszervezési igényére, illetve képességére.

(8) *A piaci ár nem lehet általános értékmérő.* A piaci ár csupán cserearányokat, nem pedig valódi értéket mutat. A pénz csak szigorú megszorításokkal, nem pedig kizárólagosan használható gazdasági és társadalmi értékmérőként, s bizonyos dolgok és jelenségek értéke egyáltalán nem fejezhető ki pénzügyi kategóriákkal.

(9) *A politikai és a gazdasági élet szereplőire is érvényesek az alapvető erkölcsi normák.* A magánéleti és a közéleti erkölcs szétválasztása nem engedhető meg. A vállalatvezetők és az alkalmazottak nem bújhatnak a cég jogi személyisége mögé, főleg ha döntéseik nagyfokú környezeti vagy társadalmi hatással járnak. Minden személytelennek látszó vállalati, pénzügyi stb. döntés mögött szabad akaratú emberek személyes döntései állnak, akik személyesen is felelősek tetteikért.

⁹ „A politikai közösség tehát a közjó végett létezik, belőle meríti teljes igazolását és értelmét, benne gyökerezik veleszületett és saját joga.” (Gaudium et Spes #74)

(10) *A kiszolgáltatottak és a szegények melletti elkötelezettség fontossága.* Egy gyakorlat, változás megítélésében a szegények helyzetének alakulása a fő mérce. A szolidaritás elve megköveteli, hogy mindent megtegyünk az összes ember létszükségleteinek kielégítésére, ha kell, akár saját anyagi jólétünk önkéntes csökkentése árán is.

Amint az vezérelveinkből is kiviláglik, tevékenységünk nem merül ki részletes, az alapokat is érintő kritikában, hanem a hibásnak talált nézetek, tételek és előfeltevések helyébe megfelelőbbnek tartottakat kínálunk, amelyek alapvetően az értékrendszerhez és a szemléletmódhoz kötődnek. Ez – az orvostudományból kölcsönzött párhuzammal – már inkább terápia, mint diagnózis. A hangsúly azonban – a jelenlegi körülményeket és a feladat nehézségét figyelembe véve – a kész gazdaságpolitikai receptek felmutatása helyett a diagnózis széles körű elfogadtatására kerül, s a terápiát illetően a kidolgozás és a végrehajtás keretszabályaira összpontosítunk.

Az eddigieknek mintegy összefoglalásaként a jelenleg uralkodó szemléletet saját nézőpontunkkal ütköztetjük néhány jellegzetes ismérv mentén (lásd az 1. táblázatot).

Az Altern-csoport eddigi tevékenységének áttekintése

Csoportunk hivatalos megalakulása előtt, 1996 őszén a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszéke köré csoportosuló, többnyire fiatal PhD-hallgatókból álló lelkes csapat a hazánkban addig teljesen ismeretlen amerikai szerző, David C. Korten *Tőkés társaságok világhuralma* (When Corporations Rule the World) című könyvének magyarra fordítására vállalkozott a „fizetség semmi, dicsőség kétes” jelmondat jegyében. Dr. Kindler József vezetésével és dr. Kerekes Sándor tanszékvezető professzor – egyben az egyetem gazdálkodási karának akkori dékánja – megértő támogatásával és aktív segítségével a munkát minden pesszimista jóslat ellenére is siker koronázta. Bátran kijelenthető, hogy Korten neve mára közismertté vált hazánkban.

A könyv megjelenése nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy Magyarországon olyan kérdések kerültek be a köztudatba, mint a transznacionális vállalatok tevékenysége és működési logikája, a gazdasági növekedés – és az azt mérni hivatott bruttó hazai termék (GDP) – ellentmondásai, a globalizációval erősödő gazdasági és jövedelmi polarizáltság, továbbá a nemzetközi kereskedelemnek és a gazdasági tevékenységnek (különösen a szabad tőke mozgásról van szó) a nemzetállamok gazdaságpolitikai mozgásterére és szuverenitására gyakorolt hatása. (A problémákkal kapcsolatban lásd írásunk bevezető részét is.)

Az úttörő vállalkozás fogadtatása egyértelművé tette, hogy itt az idő a „korteni kérdések” hazai újragondolására és az irányvonal határozottabb

Az uralkodó szemlélet	Az Altern-csoport szemlélete
Az ember van a gazdaságért.	A gazdaság van az emberért.
A fő gazdasági cél a növekedés.	A fő gazdasági cél a közjó szolgálata.
A pénzügyi kategóriák használata az élet minden területén.	A pénzügyi kategóriák visszaszorítása a gazdaság területére.
Korlátlan (minden területre kiterjedő) és erőltetett (szűk gazdasági érdekcsoportok nyomására kialakuló) globalizáció.	Szelektív (csak bizonyos területekre kiterjedő) és szerves (alulról építkező és kezdeményezett) nemzetek közötti együttműködés.
Atomizált és kiszolgáltatott helyzetű munkaerő.	A helyi közösségek és a helyi munkaerő elsődlegessége.
A munka világában az ember erőforrás.	Az ember nem kezelhető eszközként.
A vállalatbirodalmak uralma.	Sok kis szereplőből álló piacgazdaság.
A versenynek csak jogi keretei vannak.	A versenynek erkölcsi keretei is vannak.
Versengés (szociáldarwinizmus).	Együttműködés és szolidaritás.
Szabad verseny és szabad kereskedelem (free trade).	Tisztességes és méltányos verseny (fair trade).
Ha valami technikailag lehetséges, akkor valósítsuk meg!	A technikai fejlesztés irányának és alkalmazásának erkölcsi keretei vannak.
Az etikus magatartás akkor elfogadható és kívánatos, ha jövedelmező.	Az etikus magatartás nem a cselekedet gazdasági hasznától függ.
Emberkép: homo oeconomicus.	Emberkép: homo moralis.
Világnézet: materializmus és ateizmus, pénzimádat (moneyteizmus).	Világnézet: nyitottság a természetfelettre, vallásosság (monoteizmus).
Erkölcsi relativizmus.	Biztos, időtálló értékek.
Az alapvető erkölcsi normák létét elhallgató semleges államra van szükség.	Az alapvető erkölcsi normák létrehozásához figyelemre méltó korrekcióra van szükség.
Tudathasadásos értékrend (munkahelyi és magánéleti normák eltérése).	Integrált értékrend (munkahelyi és magánéleti normák egysége).
Egyéni cselekedetektől levezetett és kialakított világszemlélet.	Világnézeti meggyőződésből fakadó egyéni cselekedetek.

1. táblázat *Az uralkodó szemlélet és az Altern-csoport szemlélete közötti különbségek összefoglalása*

képviselőjére. David C. Korten alapítója és igazgatója az *Emberközpontú Fejlesztés Fórumának* (People-Centered Development Forum, PCDF), amelynek magyar társszervezete, az *Emberközpontú Fejlesztés Magyar Hálózata* (EKF) a *Tőkés társaságok világhatalmának* megjelenésével párhuzamosan alakult meg. Az EKF révén több száz hasonló érdeklődésű emberrel kerültünk kapcsolatba, s ekkor határoztuk el, hogy kutatóközösséget

hozunk létre. A kezdetektől megfogalmazódott az igény arra, hogy az „azonos hullámhosszon gondolkodók”, illetve az érdeklődők számára – akár folyóirat, akár tanulmánykötet formájában – megfelelő háttéranyagot nyújtsunk.

Eddigi tevékenységünk több szempontból is teljesen új területet érintett a honi (közgazdász-)társadalom zöme számára, így szükség lett arra, hogy az adott témában eligazodást segítő hazai írásokat tegyünk közzé, valamint külföldi cikkeket, tanulmányokat fordítsunk magyarra és publikáljunk. Ezek a hiánypótlónak szánt művek kutatócsoportunk később bemutatandó folyóiratában, a *Kovácsban* váltak és válnak közkinccsé.

Kezdetől fogva megkülönböztetett figyelmet fordítottunk a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem csoportunkhoz nem tartozó PhD-hallgatóira, s ebből az indítatásból született az 1997 közepétől működő *Doktorandusz Műhely*, amely az önképzésen és a látókörbővítésen túl a következő gyakorlati célokat tűzi maga elé. (1) A doktori kutatásról adott rendszeres beszámoló, amely folyamatos munkára ösztönöz. (2) Az értekezés gerincét alkotó tézisjavaslat alapstruktúrájának kicsiszolása, logikai egységének, támadhatatlanságának kialakítása szűk körű szakmai viták révén. (3) Állandó és megbízható információáramlás a doktori program vezetése és a hallgatók között. (4) A forrásgyűjtő munka során egymás kutatási területéhez kapcsolódó írások rendszeres kicserélése (könyvek, tanulmányok, internet-címek stb.).

Az elmúlt három évben az Altern-csoport tagjai igen sok előadást tartottak közgazdász körökben; egyházi és polgári értelmiségi műhelyekben, közösségekben; budapesti és szegedi egyetemisták számára (a szervezett oktatás keretén kívül); s a munka világának markáns szereplői, a szakszervezeti vezetők is élénk érdeklődést és nyitottságot mutattak az ismertetett elvek iránt. Ezeknek a megkereséseknek és meghívásoknak – a szellemi és a fizikai korlátok figyelembevételével – a jövőben is eleget kívánunk tenni.

Az előadások mellett számos rádió- és tévéinterjú készült, napilapokban és egyéb sajtótermékekben több írásunk is megjelent, s aktívan részt veszünk néhány, az irányultságukkal is összhangban álló konferencia szervezésében. Ezek közül kiemelkednek azok a rendezvények, amelyek a Magyar Katolikus Püspöki Kar *Iustitia et Pax Bizottságával* kialakított szoros kapcsolat révén jöttek létre az alábbi témákban: a gazdaság és az erkölcs kapcsolata, az emberi jogok érvényesülése, korrupció és európai integráció.

Meghatározó jelentőségű volt az Altern-csoport szellemiségének megismertetésében David C. Kortén budapesti látogatása 1998 októberében.¹⁰ Az érdeklődés nagysága bennünket, rendezőket is meglepett, hiszen szü-

¹⁰ Az Altern-csoport internetes honlapja (<http://kornyio.bke.hu/altern>) képes és szöveges formában is tartalmazza David C. Kortén előadását. Ezenkívül megtalálható itt a Duna Televízióknak adott interjú, valamint a hallgatóság által Kortennek írásban feltett kérdések és az azokra adott válaszok.

kösnek bizonyult a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem legnagyobb előadóterme. A hallgatóság szívélyes fogadtatása és a sajtó, a televízió é-lénk érdeklődése alapján a neves szakember arra a következtetésre jutott, hogy Magyarország az élen jár bizonyos kérdések vizsgálatában, újdonsá-gok iránti fogadókészsége pedig példamutató. (Állítását látogatásának ked-vező sajtóviSSzhangja is alátámasztotta.)

Szembesülve a világgazdaságban kialakult pénzügyi rendszer ingatag állapotával és ellentmondásos szerepével, részben a Korten-könyv fordítói csapatának segítségével megjelentettük magyarul Paul Hellyernek, Kanada egykori miniszterelnök-helyettesének *A globális pénzügyi válság túlélése, avagy a remény gazdaságtana* (Surviving the Global Financial Crisis – The Economics of Hope for Generation X) című könyvét, amely 1998 decembe-re óta kapható a könyvesboltokban. Hellyer gondosan és szakszerűen elemzi a globális pénzügyi rendszer „végtelenül ostoba rendszerét”, olvas-mányos betekintést nyújtva annak ellentmondásos működésébe. Bemutatja a pénzteremtés jelenlegi – törvényszerűen eladósodásra vezető – módjának értelmetlenségét, tarthatatlanságát és igazságtalanságát, de egyben konkrét cselekvési tervet is ajánl a politikusoknak, hogy a kormányok visszaszerez-hessék azokat az eszközöket, amelyek az országok külső és belső eladósó-dásának megállításához szükségesek.

A „korteni témák” között szerepel még a gazdasági növekedés kívána-tosságának kérdése. Az Altern-csoport házigazdaként adott otthont az ír származású közgazdász, Richard Douthwaite 1999 őszi előadásának és mű-helyvitájának, aki *A növekedés illúziója* (The Growth Illusion) című, 1992-ben megjelent könyvében a növekedésorientált gazdaságpolitikákhoz fűző-dő maradék reményt is szertefoszlatta. Új, *Zárjuk rövidre!* (Short Circuit) című könyvében már a helyi gazdaságok erősítésének lehetőségeit, sikeres, ám elhallgatott próbálkozásait, valamint a helyi fizetőeszközök alkalma-zásának előnyeit mutatja be.

Csoportunk a megalakulásától kezdve gondot fordított arra, hogy a ha-táron túli – elsősorban a kárpát-medencei – magyarokat is bekapcsolja a közös gondolkodásba és cselekvésbe. Ennek keretében bemutatkozhattunk a *Romániai Magyar Közgazdász Társaságnál* Marosvásárhelyen, s a *Ko-vász* is sok erdélyi magánemberhez és könyvtárhoz eljut.

A Kovász

Szellemi kapacitásunk nagy részét a *Kováász* című folyóirat szerkesztése és gondozása köti le. A negyedévenként megjelenő 60–90 oldalas kiadvány első száma 1997 decemberében látott napvilágot, főszerkesztője Kocsis Ta-más, felelős kiadója dr. Kindler József. A folyóirat az alternatív közgazda-sági gondolatok számára széles körű, magas színvonalú és hiteles fórumot kíván nyújtani, hiszen mindmáig nincs tudomásunk hasonló hazai kezde-

ményezésről. A lappal kapcsolatban is fontos számunkra a konstruktív vita, illetve az ezáltal létrejövő közös gondolkodás.

A Kovász nem nyereségorientált vállalkozás, a szerkesztőség egyik tagja sem kap tevékenységéért anyagi ellenszolgáltatást. A külföldi fordítások jogdíjának rendezésétől eltekintve nem áll módunkban az írások közzétételéért szerzői honoráriumot fizetni. Az értékes gondolatok ingyenes közzétételére vonatkozó követelmény – reményeink szerint – valamiféle etikai szűrőként is működik potenciális szerzőink között. A közzelt tanulmányok, fordítások, könyvismertetések és vélemények teljes terjedelmükben megtalálhatók az interneten, díjtalanul letölthetők, illetve – az eredeti forrás és a szerző(k) feltüntetésével – tetszőleges számban sokszorosíthatók. A lap nyomtatott formában is elérhető, és szívesen veszünk minden olyan pénzügyi támogatást, amely lehetővé teszi a nyomdai és a postaköltségek fedezését.

Kis példányszámú folyóiratunk kedvező fogadtatása az eddigienél is igényesebb és értékesebb munkára serkent bennünket. Ez idővel megtermi gyümölcsét, hiszen „*egy kevés kovász az egész tésztát megerjeszti*” (Gal 5,9).

Útravaló

Meggyőződésünk szerint egy kutatócsoport működésének nem mellékes következménye, hogy közben a kutatók személyisége miként változik, milyen irányba fejlődik. Tudatában vagyunk annak, hogy az általunk feszegetett kérdések és megállapítások bizonyos körökben nem fognak osztatlan sikert aratni, ugyanis ezek jelenleg rendszeridegennek tekinthetők. A felismert igazságok és a kínos kérdések elhallgatásával alighanem mind tudományos, mind anyagi szempontból sikeresebb karriert futhatnánk be, ám számunkra többet ér a tisztességes kutatói hozzáállás és a nyugodt lelkiismeret.

A gazdasági-társadalmi problémák megoldásának első lépése az, hogy a fejekben és a szívekben rend legyen, s hitelesen élő, határozott értékrendű emberré váljunk. A felismert értékeket követve – az áldozathozatal elől sem meghátrálva – már ténylegesen bekapcsolódhatunk a konkrét cselekvésbe. Nem feltétlenül kell világmegváltó tervekben gondolkodni, a hétköznapiok hiteles megélésére s az értékekhez való hűséget tükröző apró cselekedetekre van szükség. Ebben a munkában segíthetnek *Az ember tragédiájából* származó buzdító szavak: „*Legyen hát célod: Istennek dicsőség, / Magadnak munka. Az egyén szabad! Érvényre hozni mind, mi benne van. / Csak egy parancs kötvén le: szeretet.*”

HIVATKOZÁSOK

- Cobb, C. – Halstead, T. – Rowe, J. [1997]: *Ha a GDP felmegy, miért megy Amerika lefelé?*; Kovász, december, 30–47. o.
- Collins, C. – Hartman, C. – Sklar, H. [1999]: *Divided Decade: Economic Disparity at the Century's Turn*; United for a Fair Economy and Holly Sklar, http://www.stw.org/my_html/Divided.html
- Cserháti J. – Fábián Á. (szerk.) [é. n.]: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása – A zsinati döntések magyarázata és okmányai*; Szent István Társulat, Budapest
- Douthwaite, Richard [1992]: *The Growth Illusion: How Economic Growth Has Enriched a Few, Impoverished The Many, and Endangered the Planet*; Green Books, Dublin
- Douthwaite, R. [1996]: *Short Circuit: Strengthening local economies for security in an unstable world*; The Lilliput Press, Dublin
- Bishop, M. [2000]: *A survey of globalization and tax: The mystery of the vanishing tax payer*; Economist, január 29.
- Hellyer, P. [1998]: *A globális pénzügyi válság túlélése, avagy a remény gazdaságtana*; Altern-csoport – Gondola '96 Kiadó, Budapest
- Korten, D. C. [1996]: *Tőkés társaságok világhuralma*; Kapu Kiadó, Budapest
- Korten, D. C. [1998]: *Élet a tőke uralma után*; Kovász, ősz, 3–15. o.
- Martin, H.-P. – Schumann, H. [1998]: *A globalizáció csapdája – Támadás a jólét és a demokrácia ellen*; Perfekt Kiadó, Budapest
- Petrella, R. [1997]: *Grenzen des Wettbewerbs – Jenseits von Wirtschaft und Globalisierung unter der Herrschaft des Marktes*; in: Weizsäcker, E. U. von (szerk.): *Grenzen-los? Jedes System braucht Grenzen – aber wie durchlässig müssen diese sein?*; Birkhäuser Verlag, Berlin, Basel, Boston, 284–304. o.
- Reuter, N. [1998]: *Wachstumseuphorie und Verteilungsrealität – Wirtschaftliche Leitbilder zwischen Gestern und Morgen*; Metropolis-Verlag, Marburg
- Tomka M. – Goják J. (szerk.) [é. n.]: *Az egyház társadalmi tanítása – Dokumentumok*; Szent István Társulat, Budapest
- United for a Fair Economy [é. n.]; <http://www.stw.org/sharethewealth/dangerous.html>
- United Nations Development Program [1996]: *Human Development Report 1996*; <http://www.undp.org/undp>

World Development Statistics [1998]; <http://www.care.org/devrescenter/devfact98.html>

Magyarországon

Először a vallási közösségek között

Az 1990-es évek elején a magyarországi civil szektorban a vallási közösségek között alakultak meg az első alternatív szervezetek. Ezek a szervezetek a társadalmi változások hatására jöttek létre, amelyek során a polgárok egyre inkább részt vettek a társadalmi életben, és a kormányzat felé is egyre inkább fordultak. A vallási közösségek közötti együttműködés és a civil szervezetek megjelenése egy új korszakot nyitott meg a magyarországi társadalomban.

Magyarországon az alternatív szervezetek megjelenése a 1990-es évek elején történt. Ekkoriban a társadalmi változások hatására a polgárok egyre inkább részt vettek a társadalmi életben, és a kormányzat felé is egyre inkább fordultak. A vallási közösségek közötti együttműködés és a civil szervezetek megjelenése egy új korszakot nyitott meg a magyarországi társadalomban. A szervezetek célja az volt, hogy a társadalom számára nyújtsanak olyan szolgáltatásokat, amelyekre a kormányzat nem tudott vagy nem volt hajlandó rákérteni. Ezek a szervezetek a társadalmi változások hatására jöttek létre, amelyek során a polgárok egyre inkább részt vettek a társadalmi életben, és a kormányzat felé is egyre inkább fordultak.

A vallási közösségek közötti együttműködés és a civil szervezetek megjelenése egy új korszakot nyitott meg a magyarországi társadalomban. A szervezetek célja az volt, hogy a társadalom számára nyújtsanak olyan szolgáltatásokat, amelyekre a kormányzat nem tudott vagy nem volt hajlandó rákérteni. Ezek a szervezetek a társadalmi változások hatására jöttek létre, amelyek során a polgárok egyre inkább részt vettek a társadalmi életben, és a kormányzat felé is egyre inkább fordultak.

1. A Magyarországi Evangélikusok Magyarországi Evangélikus Közösségének (MEK) honlapján található információk alapján készült.

